

**СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ АУДИТОРСЬКОГО РИЗИКУ,
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЙОГО РОЗРАХУНКУ**

Досліджено сутність аудиторського ризику та його складових, розглянуто методичні підходи до його розрахунку та алгоритм визначення ризиків аудиторської діяльності

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної та фінансової нестабільності, що властиві економіці України, особливу увагу варто приділяти процесу оцінки та аналізу існуючих ризиків фінансово-господарської діяльності підприємств. Беззаперечно, аудиторська діяльність як підприємницька діяльність характеризується наявністю специфічних ризиків, властивих саме такому виду діяльності. Здійснюючи управління такими ризиками, варто зосереджуватись на виборі найбільш оптимальної методики їх оцінки та подальшого аналізу.

Стан вивчення проблеми. На сучасному етапі розвитку аудиторської діяльності існує недостатній ступінь розробки теоретико-методологічних підходів щодо управління та оцінювання ризиків, тому є об'єктивна необхідність подальшого дослідження зазначеної наукової проблеми.

Мета дослідження. Дослідження сутності аудиторського ризику та його складових, огляд та систематизація підходів щодо оцінки аудиторського ризику з метою визначення найбільш оптимального та складання алгоритму встановлення аудиторського ризику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми дослідження аудиторського ризику висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Адамс А.А., Андрєєв В.Д., Аренс Е.А., Давидов С.Д., Лоббек Дж.К., О'Рейли В.М., Петренко С.М., Робертсон Дж., Рудницький В.С., Соколов Я.В., Суйц В.П., Терехов А.А., Шатковська Л.С. та інші.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка відображає міру (ступінь) досягнення ймовірного результату або відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів [10, с. 147].

Аудиторській діяльності, як виду підприємницької діяльності притаманний ризик, який має багато проявів і справляє значний вплив на результати фінансово-господарської діяльності. Передусім це аудиторський ризик.

Відповідно до Міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики, аудиторський ризик – це ризик або небезпека того, що аудитор зробить неправильний висновок щодо фінансової звітності після виконання ним аудиторських процедур, тобто за неправильно складеною фінансовою звітністю буде представлений аудиторський висновок без застережень і навпаки [7].

Аудиторський ризик (АР) поділяють на ризик аудиторської діяльності та ризик аудиторської перевірки, пов'язаний з висловленням невірної думки аудитором в аудиторському висновку щодо фінансової звітності підприємства-клієнта. Аналіз літературних джерел показав, що існують різні наукові підходи до визначення аудиторського ризику. Вважаємо, що усі визначення терміну "АР" можна поєднати у такі групи: 1) АР як ризик формування невірної думки; 2) АР як ризик підприємницької аудиторської діяльності; 3) АР як ризик невиявлення; 4) АР як ризик суттєвих викривлень на рівні тверджень (табл. 1).

Таблиця 1. Систематизація підходів до визначення сутності терміну "аудиторський ризик"

Підходи до визначення аудиторського ризику (АР)	Визначення	Літературні джерела
АР як ризик формування невірної думки	Це ризик, результатом якого є складання неправильного аудиторського висновку за результатами перевірки	Ботвинник О.М., Голов С.Ф., Зубілевич С.Я
АР як ризик підприємницької аудиторської діяльності	Він пов'язаний з невиконанням підприємством-клієнтом своїх зобов'язань щодо оплати наданих послуг, пред'явленням претензій матеріального характеру замовником аудиту чи іншими зацікавленими сторонами	Віденко С.В., Каблук П.Т.
АР як ризик невиявлення	Ймовірність того, що бухгалтерська (фінансова) звітність господарського суб'єкта може містити невиявлені суттєві помилки чи переключення дійсності після підтвердження її достовірності аудитором	Григор'єва О.С., Кондратова О.А., Сухарева Л.О.
АР як ризик суттєвих викривлень на рівні тверджень	Ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку в разі суттєвого викривлення фінансової звітності	Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики

З огляду на наведене, можна зробити висновок, що аудиторська діяльність має специфічні особливості, тому пов'язані з нею ризики доцільно поділити на дві основні групи:

- 1) ризик здійснення помилки клієнтом;
- 2) ризик здійснення помилки аудитором.

Складовими аудиторського ризику є:

Властивий ризик – здатність залишку по певному бухгалтерському рахунку або певній категорії операцій до суттєвих переключень, або здатність до переключень по цих показниках у комплексі з переключеннями по інших рахунках чи операціях, з припущенням, що до них не застосовувалися заходи внутрішнього контролю підприємства [11, с. 34].

Ризик контролю – це ризик неефективності внутрішнього контролю. Він полягає в тому, що системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю не завжди можуть функціонувати настільки ефективно, щоб помилки, які можуть трапитися в бухгалтерських записах, могли бути своєчасно попереджені, викриті та своєчасно виправлені персоналом підприємства [11, с. 34].

Ризик невиявлення помилок – полягає в тому, що аудиторські процедури підтвердження не завжди можуть виявити помилки, що існують в бухгалтерських записах [11, с. 35].

Міжнародними нормативами аудиту передбачено математичне моделювання аудиторського ризику у такий вигляд:

$$ПАР = ВР \cdot РК \cdot РН \quad (1)$$

де ПАР- припустимий аудиторський ризик;

ВР – властивий ризик;

РК – ризик контролю;

РН – ризик невиявлення [11, с. 35].

Але за необхідності, аудитор може використовувати методику і техніку, яка має більше ступенів деталізації. Отже у наведеній моделі може бути не тільки три, але і чотири та більше складових.

Так,

$$РН = РНАП \cdot РНДТ \quad (2)$$

де РНАП – ризик неефективності аналітичних процедур (ймовірність того, що аналітичні процедури не зможуть виявити суттєвих помилок);

РНДТ – ризик неефективності детальних тестів (ймовірність того, що детальні тести не зможуть виявити суттєвих помилок).

У свою чергу, ризик неефективності детальних тестів залежить від ризику вибірки (РВ) та ризику, не пов'язаного з вибіркою дослідженням (РПВ).

$$РНДТ = РВ \cdot РПВ \quad (3)$$

Сучасний етап розвитку аудиторської діяльності пов'язаний з використанням для ведення обліку сучасних персональних комп'ютерів та широкого набору бухгалтерських програм, що передбачає необхідність розповсюдження аудиторських дій на сферу перевірки не тільки даних всередині ЕВМ, але й експертизи комп'ютерної системи аудированого підприємства, в разі її складності та тісної взаємозалежності з системою обліку та елементами системи внутрішнього контролю [6, с. 410].

Ця необхідність при вказаних умовах визвана появою ризику інформаційних систем (РІС), пов'язаного з технічними аспектами комп'ютерної системи та її експлуатацією клієнтом, а також ризиків, пов'язаних з організацією обліку та контролю при використанні комп'ютерної системи.

Ризик інформаційних систем – суб'єктивно встановлений рівень ризику, який відображає вірогідність появи додаткових суттєвих викривлень у фінансовій звітності при використанні на підприємстві неефективної

$$PAR = BP \cdot PK \cdot PNAП \cdot (PB \cdot HPB) \cdot PEKC \cdot (PH \cdot PPT) \quad (6)$$

Таким чином, основною проблемою врахування ризиків є те, що вони лежать в дещо іншій площині, ніж три основних компонента аудиторського ризику: властивий ризик, ризик контролю та ризик не виявлення; та не мають з ними більш-менш чіткого функціонального зв'язку, що призводить до необхідності спиратися насамперед на професійне судження та досвід аудитора.

комп'ютерної системи та недостатніх здібностей аудитора оцінити ступінь цієї неефективності [1, с. 15].

Таке визначення ризику дозволяє включити його в модель припустимого аудиторського ризику наступним чином:

$$PAR = BP \cdot PK \cdot PH \cdot PІС \quad (4)$$

На думку Андреева Д.М., ризик інформаційних систем, в свою чергу, має такі складові [1, с. 16]:

$$PІС = PEKC \cdot PHT \cdot PPT \quad (5)$$

де, PEKC – ризик експлуатації комп'ютерної системи; PHT – ризик некоректної побудови тестів комп'ютерної системи, яку використовує клієнт; PPT – ризик помилкового тлумачення цих тестів. Вважаємо необхідним поєднання PHT і PPT, оскільки другий напрямку залежить від першого (PHPT).

Отже, вихідну модель аудиторського ризику, враховуючи всі її складові, доцільно представити наступним чином:

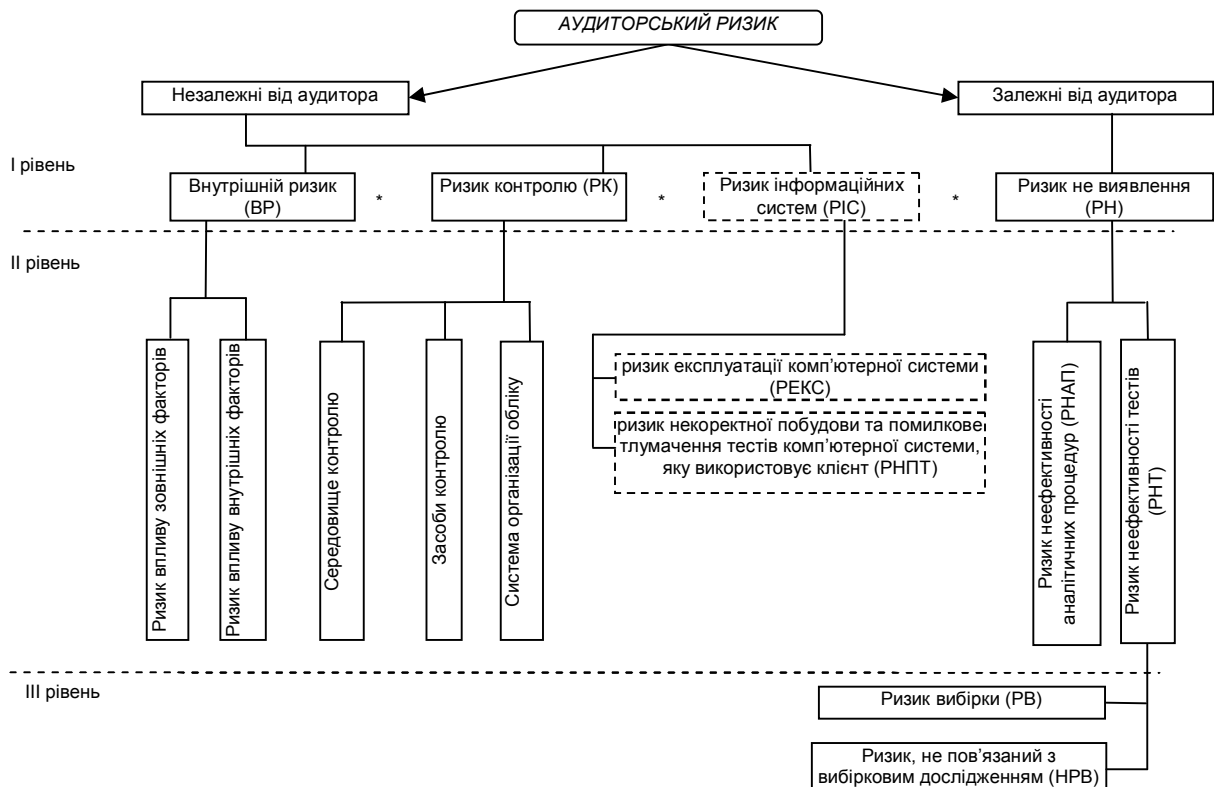

Рис. 1. Складові аудиторського ризику

Моделі аудиторського ризику по-різному використовуються на практиці.

На думку Загороднього А.Г. необхідно проводити кількісну оцінку ризику після його ідентифікації та віднесення до однієї з трьох категорій: відомі ризики, передбачені й раптові ризики [4, с. 98].

Кочинев Ю.Ю. стверджує, що величина ризику може бути оцінена кількісно (в долях одиниці або відсотках) або якісно, виходячи з градації (низький ризик, середній ризик, високий ризик) [5, с. 20].

У роботах Петренко С.М. відображається, що визначити кількісну оцінку аудиторського ризику досить часто принципово неможливо, а в інших випадках не завжди

доречно [8, с. 289]. На її думку, більш правильно давати кожному ризику такі характеристики, як "високий", "середній", "низький", а також похідні від них – "максимальний", "нижче середнього", "мінімальний" тощо.

Вибір методу оцінювання аудиторського ризику залежить також від виду, до якого ризик. Найбільш доцільним є застосування методів математичної статистики (за умов наявності статистичної інформації для одержання прогнозних оцінок). Для передбачуваних ризиків метод аналізу чутливості, застосування якого передбачає виявлення сценаріїв, при реалізації яких може відбутися зниження планових показників діяльності підприємства до критичного рівня. При відсутності достатньої статистичної інформації для

оцінювання передбачуваних ризиків застосовується метод експертних оцінок, метод дерева рішень, який допускає графічну побудову варіантів рішень, що можуть бути прийняті, та оцінювання можливих подій. На основі отриманих кількісних і якісних оцінок здійснюється планування заходів з мінімізації ризиків [9].

Слід відмітити, що згідно з МСА 330 "Аудиторські процедури відповідно до оцінених ризиків" вибір аудитором аудиторських процедур ґрунтується на оцінці ризику. Чим вища оцінка ризику аудитором, тим достовірніші та доречніші аудиторські докази, яких прагне аудитор від процедур по суті.

Проте збільшення обсягу аудиторських процедур є доречним лише тоді, коли самі аудиторські процедури є доречними для конкретного ризику [7, с. 514-536].

При плануванні перевірки, аудитором необхідно вивчити попередню оцінку розміру ризику невідповідності внутрішнього контролю (враховуючи власну оцінку внутрішнього (притаманного) ризику), щоб визначити відповідний ризик невиявлення помилок [9].

З метою оптимізації процесу визначення АР було запропоновано алгоритм визначення ризиків аудиторської діяльності на організаційному етапі аудиту (рис. 2).

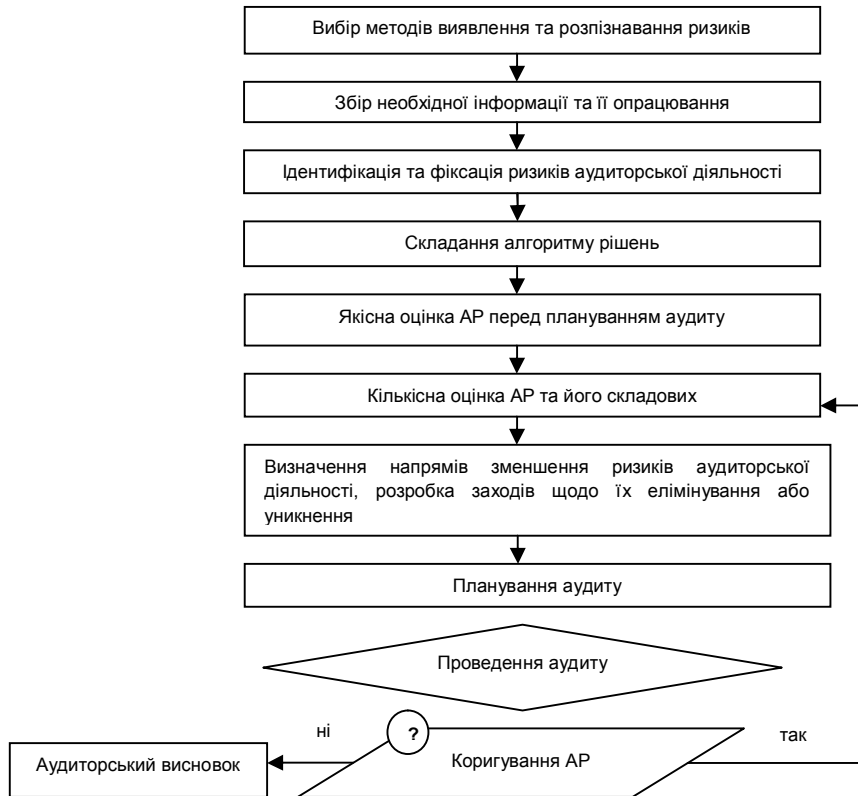

Рис 2. Алгоритм визначення ризиків аудиторської діяльності на організаційному етапі аудиту

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Управління аудиторським ризиком є невід'ємною частиною роботи аудитора, спрямованої на досягнення визначених стратегічних цілей аудиту. Вибір аудиторських процедур при проведенні аудиту вимагає системного підходу до виявлення, ідентифікації, оцінювання чинників, що впливають на роботу аудиторської фірми, а також реалізації адаптивних моделей управління ризиком з метою мінімізації негативних впливів.

Список використаної літератури:

1. Андреев Д.М. Модель аудиторського ризику // Аудиторские ведомости, 2001. – № 12, с. 15-17
2. Давидов Г.М. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кружельного. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К.: Знання, 2009. – 495 с. 3. Діденко С.В. Модель управління ризиком аудиторської діяльності / С.В. Діденко // Економіка і регіон. – № 1(20). – 2009. – ПолтНТУ. – С. 139-142. 4. Загородній А.Г. Управління ризиками аудиторської діяльності / А.Г. Загородній, Л.М. Пилипенко. – Львів: в-во Національний університет "Львівська політехніка", 2008. – 128 с.
5. Кочинев Ю.Ю. Оценка аудиторского риска: основы теории / Ю.Ю. Кочинев // Аудит и финансовый анализ. – № 1. – 2009. – С. 15-28. 6. Кулаковская Л.П. Основы аудита: [Учеб. пособ. для студ. высш. учеб. зав.] / Кулаковская Л.П., Пича Ю.В. – К.: Каравелла, 2004. – 496 с. 7. Міжнародні

- стандарти аудиту, надання впевненості та етики: вид. 2006 р. / Пер. з англ. О.В. Селезньов, О.А. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе та ін. – К: Статус, 2006. – 1152 с.
8. Петренко С.М. Оценка риска как составляющая процедуры планирования аудита / С.М. Петренко // Научно-технический сборник. – № 87. – 2008 – С. 284–290.
 9. Проскуріна Н.М. Конститутивно-ключові аспекти управління ризиком в аудиті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?Operation=1&iid=309>
 10. Труш В.Є. Організація і методика аудиту підприємницької діяльності: [Навч.-метод. посіб.] / В.Є. Труш, Т.А. Капінська, Т.А. Алексеева, І.О. Дмитрієнко. – Херсон: Олді-плюс, 2001. – 149 с.
 11. Чернелевський Л.М. Аудит: теорія і практика: [Навч. посіб.] / Л.М. Чернелевський, Н.І. Беренда. – К.: "Хай-Тек Прес", 2008. – 560 с.
 12. Шкіря Н.Л. Аудит: [Навч. посіб.] / Н.Л. Шкіря, Т.Г. Нікулійкова, Н.В. Залізняка – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 224 с.

БЕЛОУСОВА Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського

МАКАРЕНКО Світлана Петрівна – студентка Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського